

Kıbrıslı Müslüman Türklerin Siyasi ve Toplumsal Gruplaşma Örneği Olarak “Kadıcılar- Müftücüler / Müftücüler- Evkafçılar (1878- 1914) ”

Sibel Akgün

Doç. Dr. Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi
Assoc.Prof.Sakarya University Faculty of Political Science
sgulcan@sakarya.edu.tr

Öz

Kimlik, toplumların siyasi tarihinde önemli rol oynayan bir kavramdır. Kültür ile şekillenen bu kavram etrafında toplumların içinde gruplar oluşmaktadır. Toplumların içinde oluşan gruplar, siyasi - sosyal- kültürel veya ekonomik olarak o toplumların kimlik oluşturmada ve geliştirmesinde taşıyıcı rol oynamaktadır. Bu çalışmada Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine girdiği 1878'den itibaren oluşan ilk gruplaşma örnekleri ele alınacaktır. Kıbrıs'ta oluşan gruplar, rasyonel tercih yaklaşımı ve ortak çıkar kavramları ile analiz edilecektir. Kıbrıslı Müslümanların gruplaşma problemi kendi aralarındaki ilişki örgüsü ve İngiltere'nin yönetim sistemi dinamikleri sınırları içinde ele alınacaktır. Veriler betimsel yöntemle ele alınacak ve analitik yöntemle yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kimlik, Grup, Kıbrıs Türk Müslümanları, Kadıcılar, Müftücüler, Evkafçılar

As a political and social grouping example of Cypriot Muslim Turks, "Kadıcılar - Müftücüler / Müftücüler - Evkafçılar (1878-1914)"

Abstract

Identity is a concept that plays an important role in the political history of societies. There are groups within the society around this concept shaped by culture. Groups formed within societies play a carrier role in the formation and development of identities of those societies politically, socially, culturally or economically. The first grouping examples from 1878, when Cyprus entered the British administration, will be discussed. Groups in Cyprus will be analyzed by rational choice approach and common interest concepts. The grouping problem of Cypriot Muslims will be dealt with within the boundaries of the relationship between themselves and the dynamics of the UK's governing system. The data will be handled descriptively and interpreted analytically.

Keywords: Cyprus, Identity, Group, Turkish Cypriot Muslims, Foundation

Giriş

Kimlik ve kültür, iç içe geçmiş kavramlardır ve her iki kavram toplumların şekillenmesinde temel rol oynamaktadır. Bu iki kavramın içeriği, aynı zamanda grup kavramının oluşmasında temel oluşturmaktadır.

Kimlik, İngilizce aynılık, benzerlik, süreklilik anlamına gelen "Identity" dir. Toplumsal sistemin ve insan hayatının vazgeçilmez parçası olan; sosyolojik, psikolojik ve antropolojik bakış açısından farklı şekillerde tanımlanan bu kavram, toplumda bulunan bireylerin veya grupların "siz kimsiniz, hangi millettensiniz, hangi ülkedensiniz" gibi açık uçlu sorulara verdikleri cevaplarda gizlidir. Kimlik, aslında kendini ifade ederken dış dünyaya karşı öne sürülen ve kendini "ötekilerden" ayırt etmeye yarayan bir araçtır. Kişinin kimliği biraz da kimlere karşı olduğu ile bilinmektedir. Bu bağlamda Jaques Derrida'nın belirttiği gibi "- tüm kimlikler ancak kendi farklılıkları ile var olabilir" ve "her kimlik bir anlamda ötekidir."¹

Şu hâlde kimlik, kim olduğumuz ve nereden geldiğimiz anlamına gelir, bireyin zevklerine, arzularına, kanularına ve umutlarına anlam katan artı değerlerdir. Bu açıdan kimlik olgusunun birincisi başkasına göre kişinin kendini tanımlamada ve tanınmasında, ikincisi ise aidiyet duygusu oluşturmak üzere iki bileşeni vardır. Kimliği psikolojik boyuttan toplumsal boyuta taşıyan bileşen ise bireyin kişisel özellikleri değil hem nesnel hem de öznel anlamda bir topluma ait olma isteğidir.²

Kimlik olgusunun siyasal veya toplumsal bir boyut kazanmasında bireyin diğer bireylerle ve toplumla bağını kuran kültürün önemli rolü vardır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde kültür, tarihsel ve toplumsal gelişme süreçlerinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak ifade edilmektedir. Erol Güngör'e göre kültür, bir cemiyette bir arada yaşayan insanların hayatın muhtelif problemlerine karşı denedikleri çözüm yollarından meydana gelmiştir. Sosyal bilimlerde kültürden bahsedilirken manevi unsurlar (inanç - norm gibi) ön plandadır.³ Kültürel unsurlar içinde yer alan din, dil, etnisite, gelenek ve görenek gibi unsurlar önemli belirleyicidir. Bireysel değil toplumsal bir sürecin ürünü olan kültür, anlamlı ve zengin bir sentezin ürünüdür. Kültür aynı zamanda sistemli veya

¹Jaques Derrida, *Teoriyi İzlemek, Teoriden Sonra Hayat*, (İstanbul : Agora Kitaplığı, 2003), s. 26.

²Charles Taylor, "Kimlik / Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı", *Çok Kültürlülük Tanınma Sorunu*, (çev: Levent Köker, İstanbul : Yapı Kredi Yayınları, 2005) : 48; Bozkurt Güvenç, *Türk Kimliği*,(İstanbul: Remzi Kitabevi, 2003), s. 3.

³"Kültür", erişim tarihi: 20.12.2014, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.547095d130a196.78947163; Erol Güngör, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, (İstanbul : Ötüken Yayınları, 1989), s. 35.

sistemsiz bir şekilde nesilden nesile aktarılan, gelenek- görenek- eğitim yolu ile insanlarda benlik ve kimlik şuuru oluşmasını sağlayan, insanların içinde buldukları zaman ve gelecekle ilgili düşüncelerini şekillendiren oluşumdur.⁴

Kültür ve kimlik konusunda taşıyıcı olan en önemli varlık, grup veya gruplardır. Arthur Betnley gibi kuramcılar tarafından grup kavramı ortak çıkar ve gruba üye olan bireylerin ortak çıkar konusunda çaba harcadıkları öncülüne dayanır. Bentley'e göre, "Çıkarı olmayan bir grubun varlığı düşünülemez". Bu gruplar, birbiri ile etkileşim içinde buldukları sosyal ve siyasi ortamda hayat bulurlar ve siyasi sürece katılmada etkili olup, rakip gruplarla mücadele içinde bulunurlar.⁵

Belirli sayıda insan topluluğunun bir araya gelmesiyle oluşmuş formel ya da informel bir yapıyı veya organizasyonu ifade eden grup kavramı için başlıca gerekli unsurlar şunlardır:

Belirli sayıda insan bazı ortak paydalar (ortak amaç- tutum, inanç, değer ve normlar vs.) yönünde bir araya gelebilir ve bir grup oluşturur.

Bireylerin gönüllü olarak bir araya gelerek bir grup oluşturabilecekleri gibi, formel bir zorlama ile bir araya gelerek bir grup oluşturabilir.

Grup kendiliğinden oluşabileceği gibi bireylerin bilinçli çabaları ve girişimi ile de oluşabilir.

Gruplarda belirli katı formel kurallar, hiyerarşi, organizasyon ve yaptırımlar var olabileceği gibi bu unsurlar çok daha zayıf olabilir.

Grupların bir kısmında devamlılık söz konusu iken, diğer bazı gruplarda birliktelik daha geçici olabilir.⁶ Bu anlamda birçok grup tipolojisi bulunmaktadır. Meslek grupları, Kurumsal gruplar, Siyasi gruplar, Hemşehri grupları, Anomik gruplar, Cinsiyet grupları, Komünal gruplar, Baskı grupları gibi.

Grupların oluşumu konusunda başlıca iki genel yaklaşım bulunmaktadır. Sosyal çatışma yaklaşımı ve rasyonel tercih yaklaşımı. Sosyal çatışma yaklaşımına göre, grupların oluşumu evrimsel bir zorunluluktur ve aslında gruplar sosyal zorlama ile kendiliğinden oluşur. Bu yaklaşıma "sosyal etkileyici güçler" adı da verilir. Örneğin, bu yaklaşıma göre tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş grupların doğuşunu ortaya

⁴Güvenç, *Türk Kimliği*, 2003, s.3.

⁵ Knutilla Murray, *State Theories, from Liberalism to the Challenge Feminism*, (Fernwood: Halifax, 1992), s. 66.

⁶Can Coşkun- Hakan Aytan – Hilmi Çoban, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları,(ed: C. Aktan- Dilek Dileyici, *Modern Politik İktisat: Kamu Tercihleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007): 1- 2.

çıkarmıştır. Rasyonel tercih yaklaşımına göre ise gruplar bireylerin ortak çıkarlar / menfaatler uğruna bir araya gelerek oluşturdukları örgütlenmelerdir. Bu yaklaşıma göre grup oluşturulmasını bazı teşvik edici unsurları bulunmaktadır. Teşvik edici unsurlar, araçsal teşvikler (ün - gurur- makam- mevkii- prestij vs...) ve amaçsal teşvikler (takdir kazanma ve beklentilerin karşılanması) şeklinde ikiye ayrılmaktadır.⁷

Mancur Olson grup teorisinin bireylerin grubun içinde, grubun ortak çıkarları doğrultusunda hareket edecekleri öncülünü sorgulamakta ve karşı çıkmaktadır. Ona göre grup olgusunda bireylerin kişisel refahlarının da dikkate alınması gerekmektedir. Böylece grupların da karar alma süreçlerinde grubun merkeze alınmasını bireysel çıkar perspektifinden sorgulamaktadır. Ortak hareket etmenin temelinde bireylerin ortak ve bireysel çıkarları da yatmaktadır. Eğer bu mümkün olmazsa, bireyler grubun dışında bunu özel çıkarlarını gerçekleştirmeye öncelik verirler. Olson, grup davranışının dinamiğini devletin ve yönetsel kurumların bir zorlama veya teşvik sisteminin bulunması ile açıklar. Yani devlet ve diğer kamu kurumları, grup davranışını zorlama veya teşvik yoluyla belirler ve yönlendirir.⁸

Burada oluşan grupların içinde siyasi – toplumsal – dinsel – kültürel-ekonomik talepleri olan gruplar aynı zamanda baskı grubu diye nitelendirilir. Baskı grupları organize olarak siyasal karar alma sürecini doğrudan veya dolaylı olarak etkileme yöntemi ile amaçlarını gerçekleştirmeye çalışır. Bu gruplar toplumda var olan çeşitli sosyal güçlerin örgütlü bir şekilde toplumsal çıkarlarını, kendi çıkarları ile birleştirerek, iktidara ileten ve onu etkilemeye çalışan gruptur. Bu grupların etkileme fonksiyonunun dışında etkilenme durumlarının da gözden kaçırılması gerekir.⁹

Baskı grupları aynı zamanda üyeleri arasında tam bir birlik bilincinin, şuurunun olduğu, siyasal karar alma merkezleri üzerindeki çalışmalarını teşkilatlı bir örgütlenme içinde yürüten gruptur. Esasen grup taleplerinin gerçekleştirilmesine yönelik olarak siyasal otoriteyi etkileme çalışmaları, belli düzeyde bir birlik bilincini, çalışma disiplinini ve iyi bir teşkilatlanmayı gerekli kılmaktadır¹⁰.

Kıbrıs'ta da grup kimliği olarak analiz edilebilecek dönemler olmuştur. Bu dönemler için başlangıç olarak İngiltere'nin adada yönetimi ele geçirdiği 19.

⁷ James Q. Wilson, *Political Organizations*, (New York: Basic Books, 1973), s.1-2.

⁸ Mancur, Olson, "The Logic of Collective Action", *Pressure Group*, (ed: Jeremy J. ,New York: Oxford University Press, 1993): 23- 24.

⁹Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 371, 1975), s.194; Mehmet Akad, *Baskı Gruplarının Siyasi İktidarla İlişkileri*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976), s. 66- 67.

¹⁰ Coşkun- Aytan- Çoban, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları", 2007, s. 5.

yüzyıla bakmak gerekmektedir. Siyasal ve bürokratik olarak değişim ve dönüşümlere de başlangıç olan bu yüzyıl ada genelinde kimlik etrafında şekillenecek olan yeni bir döneme girilmesine neden olmuştur. Bu nedenle öncelikli olarak Kıbrıs'ta İngiltere'nin politikalarına bakmak gerekmektedir.

Kıbrıs'ta Grup Kimliğinin Analizi

Kıbrıs'ın 4 Haziran 1878 tarihinde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında yapılan Savunma Konvansiyonu ile yönetiminin değişmesi adanın siyasi tarihinde önemli gelişmelere yol açmıştır. İngiliz yönetimin ilk döneminden itibaren yaşanmaya başlayan en önemli gelişmelerden biri, adanın bir önceki döneminde yönetici konumunda bulunan Müslüman Türkler arasındaki gruplaşmaların oluşmaya başlamasıdır.

Kıbrıs'ta grup yapılanması Wilson'un rasyonel tercih yaklaşımına göre olmuştur. Yani bireylerin ortak çıkarları hatta kişisel çıkarları bir araya gelerek gruplaşmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu grupların oluşmasında aşağıda ele alınacağı gibi adanın yönetiminin 4 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti'nden İngiltere'ye geçmesi ile yönetici sınıf konumunu kaybeden Müslüman Türklerin ada içi kaybettikleri statüleri ve İngiliz sömürge yönetiminin rolü etkili olmuştur. Ayrıca kişisel pozisyonlar ve ekonomik- toplumsal ve siyasal durumlarda Kıbrıs'ta oluşan gruplaşmaların diğer önemli nedenleridir. Ancak bunlardan İngiliz Sömürge yönetiminin sömürgelerindeki "Böl- Yönet" politikası en önemli neden olarak görülebilir.

İngiltere'nin "Böl- Yönet" ilkesi, sadece o sömürge'deki halkları değil, o halklar içindeki gelenekselci - bağımsızlıkçı çatışması yaşanmasını da kolaylaştırmaktadır. "Böl Yönet" ilkesinin bu yönü aynı zamanda gelenek ve uygulamalarda çok az değişiklik yapılmasını içerdiği için sadece gruplar arasında değil gruplar içinde de "gelenekçi-ilerici" çatışması yaşanmasına neden olmaktadır. Hatta İngiliz sömürge yönetimi bu tür çatışmalarda halklar ve gruplar arasındaki karşıtlıktan yararlanma yoluna gitmektedir.¹¹

"Böl- Yönet" ilkesi gereğince, İngilizler ele geçirdikleri sömürgelerde öncelikli olarak bölge ve halklar hakkında detaylı bilgi toplamaya girişerek, nüfus sayımları yapmakta, edindikleri izlenimler sonrası istatistikler hazırlayarak, strateji belirlemektedir. Tanımladıkları etnik- dinsel- kabile grupları arasında kontrol edilmesi daha kolay veya iş birliğine daha yakın olarak gördükleri halklarla- gruplarla yakınlaşmaktadır.¹²

¹¹Meltem Onurkan Samani, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi 1882- 1931, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007: 48.

¹²Growher Rızvi, "Ethnic Conflict and Political Accomodation in Plural Societies: Cyprus and Other Cases", *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, 31/1,(1993): 60- 61.

Olson'un belirttiği gibi bu gruplar, içindeki bireylerin bilinçli çabala ve girişimleri ile ortaya çıkıp, buldukları ortak payda da siyasi ve kişisel durumları da belirleyici olmuştur. Bu gruplardan bazıları aynı zamanda İngiliz sömürgeciliği tarafından oluşturulmuş ve desteklenmiştir. İngiliz yönetiminin ilk döneminde embriyo şeklinde oluşan gruplaşmalar, adanın 1914 yılında İngiltere tarafından ilhakı sonrası 1960'lara kadar devam eden süreçte kesin olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1930 sonrası oluşan gruplaşmalar çok daha belirgin siyasi kimliklere sahiptir. Ancak konu itibarı ile erken İngiliz döneminde ortaya çıkan ve birbirinin devamı olan iki grup söz konusudur. Bu grup 1910 yılına kadar Kadıcalar/ Müftücüler, 1910 sonrası ise Müftücüler/ Evkafçılar isimleri ile birbirinin devamı olmuştur.

Kadıcalar- Müftücüler Gruplaşması

İngiltere'nin adayı kiraladığı 1878 yılından itibaren dönemin ilk başlangıcında Müslüman ileri gelenleri büyük toprak ve mal sahibi, ticaret erbabı, zanaatkâr, bürokrat gibi kişilerden oluşmakta idi. Bu kişilere 19. yüzyılda eğitim sisteminin kurumsallaşmaya başlaması ile avukat- hâkim, doktor, öğretmen gibi meslek sahipleri ile gazeteciler de eklenecektir. Bu kişilerin adanın siyasi durumuna ve toplumlarına önderlik edebilecekleri dört önemli kurum bulunmaktaydı. Bunlar; Müftülük, Başkadılık, Evkaf Murahhası ve Kavânîn Meclisi milletvekilliği idi.¹³

İngiltere, Kıbrıs'taki ilk dönemde bir nevi seçim sistemi sayılabilecek "arz-ı mahzar (toplu dilekçe)" yöntemi ile belirlenen Müftüler, toplumun dinsel olduğu kadar siyasi önderi olmaya adaydılar. Osmanlı Devleti tarafından zamanında ilk önce Rumeli Kazaskerleri tarafından atanan Kıbrıs müftüleri, daha sonra Şeyhülislamlık makamı olan Bâb-ı Meşihat Dairesi tarafından atanmıştır. Müftü, yürütme ve karar yetkileri olmamasına rağmen hukuk literatürünü inceleyerek, ortaya çıkan sorunlar hakkında görüş bildiren ilmiye sınıfına mensup kişilerdi. Müftüler, belirli davalarda durumlarını sağlamlaştırmak için hukuk otoritelerine gerek duyan kadılar, memurlar veya özel kişilerin sorularına cevap olarak görüş hazırlamaktadırlar ki, bu görüşe fetva denilmektedir. Mahkemelerde alınacak kararlarda, mahkemenin bir çalışanı olmadığı halde kadılar ihtiyaç duyduklarında müftülerin bilgisine ve görüşüne başvurmakta idi. Müftülerin verdikleri fetvalar, kadılar tarafından sicile kaydedilmekteydi. Bunlar davaların çözülmesinde kullanılmaktaydı. Bireyler arasındaki anlaşmazlıklara ya da çatışmalara ilişkin görüş bildirmeleri nedeniyle müftüler toplumun anlaşmazlık çözme gereksinimini karşılamaya yardımcı bir başvuru kapısıydı.¹⁴

¹³Samani, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi..., 2007: 205.

¹⁴Ali Efdal Özkul, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri 1571-1878, *Turkish Studies*, 8/7, (2013): 460- 461.

Kıbrıs'ta görev yapan müftülerin adanın yerlisi oldukları ve köklü- zengin ailelerden seçildikleri görülmektedir. Müftüler asli görevlerinin yanı sıra güvenilir kişiler olarak kabul edildiklerinden dolayı vekillik, vasilik, nazırlık gibi görevlerde yapmakta, ticaret ve çiftçilikle de uğraştıkları bilinmektedir. Müftülerin toplum içindeki yeri, saygınlığı ve yaptıkları işlerden dolayı da zenginleşmeleri makamın cazibesini arttıran bir unsur olmuştur.¹⁵

Başkadı ise Osmanlı Devleti'nin kurduğu teşkilatlardan biri olan Şeri Mahkemelerin başında olan kişidir. Kadıların esas görevleri olan yargının yanında birçok idari görevi bulunmakta idi. Kadıların görevleri arasında bugün belediyelerin yaptığı çarşı ve pazar yerleri ile buralarda satılan ürünlerin denetimini yapmak, köle azadı, vasiyetnamelerin düzenlenmesi, terekelerin taksimi, alım satım, kira, rehin, nikâh akitleri de diğer görevleri arasında bulunmaktaydı. Kadı, kazâî, idârî, mülkî, askeri görevler üstlenen yani yargı ve yürütmeyi kendi uhdesinde birleştirmiş bir makamdı. Kadılar, idarelerindeki kazaları, doğrudan kendisine karşı sorumlu olan çok sayıda personel ile birlikte yürütmekte idi. Kıbrıs adasında görev yapan kadılar da müftüler gibi önce Rumeli Kazaskerleri, daha sonra ise Şeyhülislam makamı olan Bâb-ı Meşihat Dairesi tarafından atanmıştır. Yaptıkları görevden dolayı kadılar da müftüler gibi liderlik potansiyeli taşımaktaydı. Kıbrıs adasında görev yapan müftülerin bazılarının müftü olmadan önce naib veya kadı olarak görev yaptıkları bilinmektedir. Kıbrıs'ta Başkadı da İngiltere döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlı Bâb-ı Meşihat Dairesi tarafından atanmaya devam etmiştir.¹⁶

Evkaf Murahhaslığı, adadaki Evkaf mallarının yönetimi konusunda önemli bir rol oynamakta idi. Bu makam aynı zamanda ikili bir yönetim mekanizması ile yönetilmekteydi. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethettiği 1571'den sonra adada kurulan vakıflara ait taşınır- taşınmaz mallar, başkent Lefkoşa'da oluşturulan Evkaf Murahhaslığı tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Evkaf Murahhaslığı, İngiltere'nin adayı Osmanlı Devleti'nden kiraladığı 4 Haziran 1878'te yapılan Savuma Konvansiyonu'na yapılan 1 Temmuz 1878 tarihli Ek anlaşma uyarınca, 1925'e kadar biri İngiliz Sömürge yönetimi diğeri Osmanlı tarafından tayin edilen iki murahhas tarafından yönetilmiştir. 1 Temmuz 1878 tarihli Ek anlaşmasının 2. maddesi adadaki camilere, okullara, mezarlıklara ve diğer dini kurumlara ait mal, arazi ve bağışların, İngilizlerce atanacak bir delege ile birlikte yönetilmesi için

¹⁵Özkul, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri 1571- 1878”, 2013, s. 459.

¹⁶Özkul, “Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri 1571- 1878”, 2013, s. 460- 461; Mehmet Hüseyin Ateşin, *Kıbrıslı Müslümanların Türkleşme ve Laikleşme Sorunu*, (İstanbul: Marifet Yayınları, 1999), s. 9- 10.

Osmanlı Evkaf-ı Hümayun Nezareti tarafından Kıbrıs'ta oturan Müslüman kişinin atanmasını belirtmekteydi.¹⁷

İlgili maddede bu iki murahhasın Evkafın yönetiminden sorumlu mu olacakları, yoksa denetleme ile mi yetinecekleri konusunda herhangi bir açıklayıcı hüküm yoktu. Bu nedenle Evkaf Murahhaslığının Osmanlı Devleti tarafından atanan temsilcisinin onaylanması ve görevini yerine getirmesi konusunda yetkilendirme yine İngiltere tarafından yapılmaktaydı. Dolayısı ile İngiltere'nin onay vermediği bir aday, temsilci olarak görev yapamamaktaydı. Yine de 1929 yılına kadar Kıbrıs Evkaf Murahhaslığında Osmanlı Devleti'nin önerdiği kişi Müslüman yönetici olarak kalmış, 1 Ocak 1929 tarihinde çıkarılan Krallık Konseyi Fermanı (Order in Council) ile Evkafa Müslüman murahhasının atanmasını da İngiltere tek başına yapmaya başlamıştır.¹⁸

Kavânîn Meclisi milletvekilliği ise İngiltere'nin yönetimi devraldıktan sonra 1878 Anayasası ile oluşturulan Kavânîn (Yasama) Meclisi'nin ilk defa 1883 yılı seçimleri ile adadaki Müslüman halkın oyları ile seçilen üç kişilik parlamenter grubu idi. 1878 Anayasası'nın revize edilmiş 1882 yılındaki haline göre, Kavânîn Meclisi'nin milletvekili sayısı, Yüksek Komiser hariç on sekizdir. Bunların altısı atama yöntemi ile hükümet tarafından belirlenirken, geriye kalan on iki milletvekili seçilerek görev alacaktır. Seçilmiş milletvekillerinin sandalye dağılımı ise 1881 yılında yapılan nüfus sayımı baz alınarak Ada'da çoğunluğu oluşturan altı Ortodoks Rum ve üç Müslüman Türk olarak belirlenmiştir.¹⁹

Bu çerçevede Müslüman ileri gelenleri Müftü – Başkadı - Evkaf Murahhası ve Kavânîn Meclisi milletvekillerinden oluşan liderlik odakları etrafında çeşitli kombinasyonlar şeklinde bir araya gelerek gruplar oluşturmuşlar, başta halkın kurum ve kaynaklarının idaresi, İngiliz yönetimi ile ilişkiler ve kişisel konularını etkileyecek hak ve yetkiler konusunda çekişmelere girmişlerdir.

İngiliz sömürge yönetiminin ilk başında oluşan gruplaşma olan Kadıcalar-Müftücüler 1894 yılında Kıbrıs Kadılığı ile Evkaf Murahhaslığı arasında yaşanan yetki çatışması ile başlamıştır. 1893 yılında Kıbrıs Evkafının Osmanlı Devleti tarafından atanan Murahhası Şekerzade Ahmet Hulusi Efendi'nin ölmesi üzerine, İstanbul'daki Evkâf-ı Hümayûn Nezareti yerine Hacı Hafız Ziyai Efendi'yi atamak istemiştir. İngiliz yönetimi atamayı

¹⁷Tekin Kurat, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği 1877 - 1880*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1968), s.88- 96.

¹⁸Harid Fedai, Taç Kolonisi Kıbrıs'ta Evkaf Dairesi'nin Yönetilmesine İlişkin Ferman", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 3/1, (1997): 85- 86.

¹⁹Ahmet Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler 1878- 1952*, (Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000), s.41- 44, Samani, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi..., 2007: 92- 93.

kendisinin yapacağını belirterek 1894 yılında Evkafın Müslüman Murahhaslığına Muhasebeci Mehmet Sadık Efendi'yi atamıştır. Dönemin Osmanlı Devleti tarafından atanan Kıbrıs Başkadısı Mehmet Vecihi Efendi imam – hatip- kayyum ve müezzinlerin azil işlemlerinin Kadılığın sorumluluğuna girdiği iddiası ile Mehmet Sadık Efendi ile tartışmaya girmiştir. Mehmet Sadık Efendi bu yetkinin kendisinde olduğunu savunmuştur.²⁰ Kadıcılar/ Müftücüler şeklinde ortaya çıkan ve kişisel çekişme ile liderlik yarışı boyutu da olan gruplaşma bu temelde yaşanmaya başlamıştır.

Evkaf kurumu nezdinde toplumsal kurumların Başkadılık yetkisine verilmesini savunan Kadıcılar grubunda Başkadı dışında Kavânîn Meclisinin seçilmiş Müslüman milletvekilleri olan Hacı Hafız Ziyai ve Derviş Paşa gibi kişilerde ön plandadır. Evkafın İngiliz sömürge yönetimince atanan yöneticiler tarafından idare edilmesi düşüncesi Evkaf Murahhası dışında Müftü tarafından da desteklenmektedir. Dönemin Müftüsü Hacı Ali Rifki ve Evkaf Murahhası Mehmet Sadık Efendi ile Evkaf Murahhaslığı memuru Musa İrfan Efendi bu gruptadır.²¹

Kadıcı gruptan olan Kavânîn Meclisi Müslüman milletvekilleri Hacı Hafız Ziyai ve Derviş Paşa gibi milletvekilleri Evkafın idaresi ile ilgili görüş ve önerilerini Mecliste de ifade etmektedir. Mecliste bu milletvekillerinin zaman zaman Bütçe, Osmanlı Haracı, Meclis yetkilerinin genişletilmesi gibi konularda İngiliz hükümetine karşı seçilmiş Rum milletvekilleri ile ortak hareket etme eğiliminden dolayı rahatsız olan İngiliz sömürge yönetiminin, Evkafın ve diğer Müslüman kurumlarının idaresinin görece yönetimden bağımsız olan Kadılığa verilmesini kabul etmesi mümkün değildi. Bu nedenle Kadıcı Kavânîn Meclisi milletvekilleri ve Kadı hem Müftücüler tarafından hem de İngiliz sömürge yönetimi tarafından yıpratılmak istenecektir.²² Bu konuda o dönemde iki önemli gelişmeden bahsetmek gerekmektedir.

Birincisi; Başkadı Mehmet Vecihi, Osmanlı Devleti'ne ve II. Abdülhamit'e karşı siyasi toplantılar yaptığı gerekçesi ile İstanbul'a şikâyet edilmiştir. Bu konuda Avukat Fadıl Korkut 12 Kasım 1945 tarihli *Yankı* gazetesinde şu bilgileri vermektedir:

" ...Kadı Vecihi, adaya yaymış olduğu tarikat kardeşliği sayesinde bütün ada Türklerini arkasına katmaya muvaffak olduğu gibi mebus Ziyai

²⁰ Harid Fedai, *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler -1*, (Mağusa: Samtay Yayınları, 2005), s. 170.

²¹Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi...* 2007: s. 208, Ahmet An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu 1900- 1942*, (Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları, 1996), s. 12- 15.

²² An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu*,1996, s. 12.

*Efendi de o zamanki aydınların hocası ve Kavânîn Meclisi'ndeki Türk mebusların önderi olduğu için ada Türkleri üzerinde sarsılmaz bir nüfuza sahipti. İşte bu iki zat halka dayanarak cemaat işlerimizi kendi görüşleri ile o zamanın ihtiyaçlarına göre düzeltmeye çalışıyorlardır ve er geç düzeltereklerdi. Fakat karşılarına çıkan sayıca beş on kişiyi geçmeyen muhalifler boş durmadılar. Bir taraftan toplantılardan korkan Abdülhamid'e Kadının zikir toplantılarını siyasi toplantı diye curnal ettiler ve diğer taraftan da Kadı ile Türk mebuslarının isteklerine muarız oldukları hakkında hükümete arzı mazhar gönderdiler..."*²³

İkincisi; 1901 Kavânîn Meclisi seçimlerinde Hacı Hafız Ziyai ve Derviş Paşa İngiliz sömürge yönetiminin kendileri aleyhine seçimlere müdahale ettiğini iddia etmişlerdir. Derviş Paşa, 1902 yılında Kavânîn Meclisi mali yıl bütçe yasa tasarıları görüşmeleri sırasında, 1901 yılı Meclis seçimlerinde Hükümet memurlarının halkı kendi aleyhine oy kullanmaya teşvik ettiklerini ve ülkenin temsilcisi olarak memurlardan gerekli saygıyı görmediklerini söylemiş, Kraliyet Savcısı'na bir hükümet memurunun seçime müdahale etmesinin yasal olup olmadığını sormuştur. Derviş Paşa'ya göre Hükümet müsteşarı ve yargıçlar köylülere bazı kişiler lehinde oy kullanılması için mektuplar yollamış, yine hükümet ve Evkaf memurları seçimde taraf tutmuş ve kendilerinin seçilmesi engellenmeye çalışılmıştır.²⁴

Ancak 1901 seçimlerini Hacı Hafız Ziyai ve Derviş Paşa kazanmış ve 1902 yılında yapılan Meclis açılışında Rum milletvekilleri birlikte Meclisin yetkilerinin genişletilmesi ve İngiliz hükümetinin sahip olduğu veto yetkisinin kaldırılmasını talep etmişlerdir. Ancak 18 Haziran 1902'de Mecliste haraç konusu görüşülürken Rum milletvekili Chakallı'nın Rum halkının Enosis isteğinden bahsetmesi Kadıncılar ile Müftücüler arasında başka bir çekişmeyi beraberinde getirmiştir. Bu meclis oturumundan sonra Lefkoşa'nın Türk kesiminde Hacı Hafız ve Derviş Paşa'nın muhalifleri "Mebuslarımız adayı Yunanistan'a vermek için Rumlarla birlik yaptılar" "söylentisi yayılmıştır"²⁵

Derviş Paşa ve Hacı Hafız Ziyai bu manipülasyon da siyasi rakiplerinin etkili olduğunu düşünmekte idi. Hacı Hafız Ziyai Efendi halkı yatıştırmak için elinden geleni yapmışsa da halk arasındaki heyecan devam etmiştir. Evkaf memuru İrfan Bey ve Müftü vekili Camide halka konuşma yaparak Kavânîn Meclisinin iki milletvekiline karşı kışkırtıcı konuşmalar

²³Niyazi Fadıl Korkut, "Cemaat İşlerimize Bir Bakış", *Yankı*, 12 Kasım, 1945.

²⁴Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler 1878- 1952*, 2000, s. 80- 81, Samani, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi... , 2007: s.162- 163.

²⁵Gazioğlu, *Enosis Çemberinde Türkler 1878- 1952*, 2000, s. 81; An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu* ,1996, s.14, , Samani, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi ... , 2007:, s.160.

yapmışlardır. Bu durum karşısında hayatlarının tehlikede olduğunu belirten Derviş Paşa, ayrıca bir Hükümet memurunun camiye gidip ahaliye bir gazete göstererek, Müslüman milletvekillerinin Enosis talep eden önergeyi kabul ettiklerini söylemiştir.²⁶

Kadıcılar - Müftücüler denilen grup için 1904 yılında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1904 yılında İngiliz hükümeti Mehmet Sadık Efendi'nin ölümünden yaklaşık 7 ay sonra Musa İrfan Bey'i Müslüman Evkaf Murahhaslığına atamış, yine aynı yıl Hacı Hafız Ziyai Kavânîn Meclisi milletvekilliğinden istifa ederek, Lefkoşa- Girne kadılığına atanmıştır. Musa İrfan Bey'in Evkaf Murahhaslığına atanması muhalifleri tarafından "İngiliz işbirlikçisi" olarak suçlanmasına neden olmuş ve görevden alınması için çeşitli gerekçelerle Osmanlı Devleti'ne başvuruda bulunulmuştur. Kavanin Meclisi milletvekili Hacı Hafız Ziyai'nin ise Kadılık görevini kabul etmesi, makam ve maaş karşılığı toplum sorunlarını terk etmekle suçlanmasına neden olacaktır. Hacı Hafız Ziyai'nin yerine Meclise giren Bodamyalızade Mehmet Şevket Bey çıkardığı *Vatan* gazetesinde Ziyai'nin zengin olduğu halde "paragöz" davrandığını ve "12 bin lira maaş" için maaş alınmayan milletin mebusluğunu bırakarak Hükümetin hizmetine girdiği suçlamasında bulunmuştur.²⁷

1906 yılı Kavânîn Meclisi genel seçimlerinde Müftücülerin saf dışı bırakmak istedikleri diğer milletvekili olan Derviş Paşa da yeniden seçilememiştir. Hacı Hafız Ziyai'nin milletvekilliğinden çekilmesi, İrfan Bey'in 1904 yılında Evkaf Murahhası olarak atanması ve Başkadı Mehmet Vecihi Bey'in de rahatsızlanması gibi nedenlerle iki grup arasındaki mücadele 1906 sonrası yavaşlamıştır. Kadıcılar, 1906 Kavânîn Meclisi seçimlerinde de Meclis dışı kalmışlardır. Dört yıl sonra Hacı Hafız Ziyai'nin Müftülük makamına geçmesi ile iki grup arasındaki mücadele başka bir grup ismi ile devam edecektir.²⁸

Burada Kadıcılar tarafından Müftücü gruba yapılan en önemli eleştiri, bu grubun Kıbrıs Müslüman halkının servetini elinde tutan Evkaf Murahhaslığı makamını kullanarak murahhas Musa İrfan Bey'in görevini kötüye kullandığıdır. Musa İrfan Bey, Müftülüğün uhdesindeki Şeri Mahkemelerin bilgisine sunmadan camilerin görev kadrolarına karışmakta, kendi adamlarını kayırmak için ehliyetli olup olmadığına bakmaksızın kadroları değiştirmekte, Devlet-i Osmaniye ve makam-ı şeriat-ı İslamiye aleyhine konuşmalar yapılmasını teşvik etmekte ve Kavânîn Meclisi seçimlerine

²⁶An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu*,1996, s. 14-15, Samani, *Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi...*, 2007, s.161.

²⁷G. S. Georghallides, *A Political and Administrative History of Cyprus 1918- 1926*, (Nicosia: Cyprus Resarch Center, 2004), s. 72- 75; 25 Eylül 1911 tarihli *Vatan* gazetesinden aktaran, Harid Fedai, "Eski Basınımızdan", *Kıbrıs*, 17- 24- 31 Ocak, 1994.

²⁸Ahmet An, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*,(Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), s.15- 16.

müdahale etmektedir. Musa İrfan Bey tüm bunları İngiliz Hükümetinden aldığı güç ile yapmaktadır. Bu konuda KKTC Fetva Eminliğinde 1906- 1907 yılında Kadı Vecihi Bey'in ve 1908 yılında onun yerine seçilen Kadı Numan Efendi'nin şikâyet dilekçeleri bulunmaktadır.²⁹

Burada iki grup arasında sahip oldukları yönetim mekanizmaları ve yetkileri konusunda başlayan ve kişisel boyuta varan çekişmelerin İngiliz sömürge yönetimin etkisi özellikle vurgulanmalıdır. İngiliz sömürge yönetimi adadaki Müslüman Türkler arasında bürokratik ve yasal görevlere yaptığı atamalar ve Müftüçülere verdiği destekler, gruplaşmanın oluşumunda sömürge yönetiminin oynadığı temel rolü ortaya koymaktadır. İngiliz sömürge yönetimi ilk döneminde adadaki varlığını ve meşruiyetini güçlendirmek için çoğunluk halk olan Ortodoks Rumlar karşısında karşıt halka yanaşmak, hatta bu halk arasında da kendisine bağlı gruplar yaratmak sureti ile "Böl- Yönet" politikasını uygulamıştır. Hatta bu gruplaşmaların birbirine karşı kullandığı argümanlarda siyasi suçlamaların ve iddiaların kullanılmasını sağlayarak, Ortodoks Rum halkının adanın Yunanistan ile birleşme ideali olan Enosis isteğini Müslüman halk nezdinde karşıt unsur olarak onları bölmek ve kendi siyasal egemenliğinin devamı için kullanmıştır. Oysaki Kavânîn Meclisinde Rum milletvekillerinin yaptığı Enosis konuşmalarını Kadıcı gruptan sayılan Müslüman milletvekillerinin kabul veya tasvip etme söz konusu olmamıştır. Ancak çekişmeler ileriki dönemlerde de sömürge yönetiminin politikalarına uygun olarak gittikçe artmış ve şiddetlenmiştir.

Müftüçüler/ Evkafçılar Gruplaşması

Ada'da 1904 yılından sonra yaşanan gelişmeler, Müslüman Türk ileri gelenleri arasındaki grupların Müftüçü/ Evkafçı şeklinde isim değiştirerek devam etmesine neden olmuştur. Burada grubun isminin değişmesinin nedeni tarafların yaptıkları görevlerin değişmiş olmasıdır.

1910 yılında Hacı Ali Rıfki'nın yerine Müftü olan Hacı Hafız Ziyai'nin yanında bulunan grup Müftüçü, İngiliz sömürge yönetimi tarafından Müslüman üye olarak 1904 yılında atanan Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey'in yanında bulunan grup ise Evkafçı adını almıştır. Kişisel çekişme boyutu da bulunan ayrışmanın temel nedenlerinden biri Hacı Hafız Ziyai'nin başında olduğu grubun Evkaf Murahhaslığının İngiliz sömürge yönetimi tarafından atanan bir Müslüman murahhas tarafından değil de İstanbul tarafından atanan Başkadı yönetimine yani Şeri Mahkemeye bağlanması gerektiği görüşünde olmalarıdır.³⁰

²⁹KKTC- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Fetva Eminliği Fonu MAA. FE, 10.10. 1906-12. 10. 1907- 03.03.1908.

³⁰Mustafa Haşim Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*, (Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları, 1986), s. 433; KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Fetva Eminliği Fonu MAA.FE, 02.01.1910.

Bu iki grubun içinde Müftücüler adada yaşanan ortak sorunlarda (vergi, kıtlık ve kuraklık durumları gibi) rasyonel davranarak mecliste Rum milletvekilleri ile ortak hareket edilmesini de savunmaktaydılar. Evkafçılar denilen grup ise genel çizgide İngiliz hükümeti ile ortak hareket edilmesini gerektiğini savunmakta idi. Bu nedenle grup, “Hükümetçi” veya “İngilizci” şeklinde anılmaktaydı. Burada önemli olan nokta iki grup arasındaki çekişmelerde bu ithamların daha geri planda kalması ve yerine görevi kötüye kullanma ve layığı ile yapamama argümanlarının ön plana çıkmasıdır.

Musa İrfan Bey’in Evkaf Murahhaslığından aldığı gücü saf dışı etmek ve bu kurumu Kadılığa bağlamak için Kıbrıs Başkadısı Numan Efendi’nin İngiliz sömürge yönetimine ve Osmanlı Devleti’ne gönderdiği şikâyet dilekçeleri bu durumu daha net olarak ortaya koymaktadır. Kıbrıs Başkadısı Numan Efendi’nin 31 Mart 1909 tarihli İngiliz Yüksek Komiserine verdiği şikâyet mektubunda özetle İrfan Efendi’nin görevini tam bir tarafsızlıkla yapmadığını ve bencil amaç ile hedefleri olduğundan bahsetmektedir. Mektupta Başkadı Limasol’daki Köprülüzade Camii’ni sellerden zarar görmesine rağmen bakım ve onarımının yapılmadığı şikâyetlerinin bulunduğunu belirtmektedir. Başkadı ada genelinde köy camiilerinin çoğunun harabe olduğunu yazmaktadır.³¹

Aynı özelliklerde Başkadı Numan Efendi tarafından Osmanlı Devleti’ne gönderilen şikâyet mektubunda ise din görevlilerin özürsüz olarak görevlerini başkalarına yaptırmakta olduğu halde İrfan Bey’in buna karşı çıktığını, halbuki cami ibadetlerinin ehliyetsiz kimseler nedeniyle günden güne halk nazarında küçümsendiğini belirtmektedir. Başkadı İrfan Bey’in, gelirlerin artırılmasından bahsetmekle beraber, giderler konusunda açıklama yapmadığını örnek göstererek açıklamaya çalışmaktadır. Başkadı’ya göre, Ayasofya Camii şadırvanında su bulunmadığı halde İrfan Efendi şadırvan için Londra’dan demir getirerek, 216 KL göndermiş ve Hacı Sofi bahçesindeki binanın malzemesi Londra’dan getirilerek, pek çok savurganlık yapılmıştır.³²

1908 yılında adada kurulan “Terakki Kulübü” etrafında bu iki grubun etki kurmak istediği de görülmektedir. Hemen hemen tümü Evkafçı politikalara muhalif olan kişilerin Kulüp etrafında örgütlenmesi, Evkafçı grubu rahatsız etmiş ve Kulüpte etkinliklerini arttırmak için kendileri de üye olmaya başlamıştır. Sonunda Evkafçıların lideri olan Musa İrfan Bey de dâhil olmak üzere çoğunluğu sağlayıp, kulübün kapanması için üyelerden imza toplamışlardır. Kulüp lağvedildikten sonra da sadece Evkafçıların

³¹ Altan, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*, 1986, s. 395- 404.

³² KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Fetva Eminliği Fonu MAA. FE, 1912.07.15.

oluşturduğu yeni bir “Terakki Kulübü” açılmıştır. Bu durum karşısında dışarda kalanlar “Hürriyet Kulübü” adlı yeni bir dernek kuracaktır. Sonunda Evkaf siyaseti karşıtı olan Başkadı Numan Efendi, iki kulübü 1909 yılında “Hürriyet ve Terakki Kulübü” adı altında birleştirecektir.³³

Osmanlı Devleti Maarif Nezareti tarafından Kıbrıs İslam İdadisi’nde 1912-1925 yılları arasında öğretmenlik yapmış olan Müçteba Öktem, anılarında bu gruplaşma ve kulüp ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Öktem, adada görev yaptığı zaman edindiği izlenimlerinde Türkler arasında bazı siyasi akımlar olduğunu doğrulayan görüşlerini ifade etmiştir. Öktem adada Müslüman Türklerin İrfancılar ve Müftücüler diye ayrıldığını, İrfan Bey’in Evkaf Müdürü olarak İrfancılar adıyla İngilizci, Müftücülerin de sözde Osmanlı hükümetine tabi bulunduğunu belirtmektedir. Öktem’e göre, aslında Müftücüler de İngilizlere mütemayil idi. Öktem, Müftücülerin başındaki kişinin Kıbrıs Müftüsü olan Hacı Hafız Ziyai Efendi olduğunu, bu gruplaşmanın dışında gerçek Türk milliyetçilerinin de olduğunu fakat ortada görünmediklerini belirtmektedir. Öktem bunların çoğunun öğretmenlik yapmış kişiler olduğunu ve o zaman Şeriye Mahkemesinin tam karşısında Osmanlı Kiraathanesinde toplandıklarını belirtmektedir.³⁴

1911 yılında iki grup arasındaki mücadele Kavânîn Meclisi milletvekili seçimlerinde hızlanmıştır. Müftü Hacı Hafız Ziyai, iki bölgeden* aday olmaya karar verince, karşısına muhaliflerden Bodamyalızade Mehmet Şevket Bey çıkmıştır. Mehmet Şevket Bey 1905 yılından beri Mecliste milletvekili idi ve çıkardığı *Vatan* gazetesi ile zaten toplamda dokuz yıl mebusluk yapmış olan Hacı Hafız Ziyai’nin yeniden Meclis’e girmek istemesini ağır şekilde eleştirmekteydi. Şevket Bey’e göre, Müftülük ve Kavânîn Meclisi milletvekilliğinin tek elden toplanması, cemaat haklarının iki ayrı kurumda savunulmasını engelleyeceğinden toplum aleyhine sonuçlar verecek, ayrıca seçim kampanyası sırasında rakipleri tarafından yıpratılması kaçınılmaz olacağı için Müftülük makamının saygınlığı yara alacak ve cemaat haklarının mücadelesine zarar verecekti. Şevket Bey benzer sebeplerle Kavânîn Meclisi seçimlerine katılmayan Rum Başpiskoposlarının örnek alınması gerektiğini düşünmekte idi.³⁵

³³Fadıl Niyazi Korkut, *Hatıralar*, (haz: Harid Fedai, Mustafa Haşim Altan, Mağusa: DAÜKAM Yayınları, 2000), s.59- 63; “Kardeş Ocağı’nın Tarihine Bir Bakış”, erişim tarihi: 15.03.2015, http://www.kibris.net/basin/yazarlarimiz/serbest/hilmi_refik/arsiv/2003/nisan/3_nisan_2003.htm.

³⁴Derviş, Manizade, Derviş, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, (İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1975), s.408- 411.

*Adada yapılan milletvekilliği seçimlerde 3 seçim bölgesi vardır. Bunlar: Birinci bölge Lefkoşa/ Gime, İkinci bölge Mağusa/ Larnaka ve Üçüncü bölge olan Limasol/ Baf bölgeleridir.

³⁵ 11 Eylül 1911 tarihli *Vatan* gazetesinden aktaran, Harid Fedai, “Eski Basınımızdan”, *Kıbrıs*, 20-27 Aralık, 1993.

Sonuçta Müftü Hacı Hafız Ziyai 1911 seçimlerinde aday olmamış ve Bodamyalızade Mehmet Şevket Bey birinci bölgeden, Mustafa Hami ikinci bölgeden ve Hacı Veli Efendizade Mehmet üçüncü bölgeden Müslüman milletvekili olarak meclise girmiştir. Bu arada 1913 yılında yapılan ara seçimlerde Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey’de milletvekili olarak meclise girmiştir. Böylece 1913 yılından sonra Evkafçıların lideri olan Musa İrfan Bey’in gruplar arasındaki kombinasyonda ağırlığı ve gücü iyice artmıştır. Yani Evkafçıların vakıf mal ve kaynaklarının İngiliz sömürge yönetimi ile uyumlu bir biçimde kendileri tarafından idare edilmesine yönelik politikaları güç kazanmıştır. Özellikle mecliste iki halkın ortak sorunları konusunda (çekerge vergisi, ada gelirleri ve vergiler gibi) Müftücü grubun sergilediği tutum zayıflamış ve Müslüman ile İngiliz milletvekillerinin birlikte oy kullanma oranları artmıştır.³⁶

Musa İrfan Bey, meclisteki Müslüman oylarını kontrol edebilmek için milletvekili kontenjanlarını Evkafçı adaylara kazandırma politikası takip edecek, eldeki Evkaf kaynaklarının dağıtım yolu ile de elde ettiği gücü kullanarak toplum liderliği yarışında öne geçecektir. İrfan Bey önderliğindeki Evkafçı grubun politikalarına muhalif olan Müftücüler ise Evkaf sandığı paraları ile kaynaklarının teminat bile gösterilmeksizin yandaşlara dağıtıldığı iddiaları ile şikâyetlerini öne sürmeye başlayacaktır. Bu konuda Kıbrıslı avukat Fadıl Korkut tarafından 1947 yılında çıkarılan broşür önemli bilgiler vermektedir. Broşüre göre;

“...Evkaf Murahhaslığına tayin edilen İrfan Bey’in memlekette yeni bir siyaset ihdas eylemesi cemaatin bu hususta (Evkaf yönetiminin doğrudan Türk toplumuna devredilmesi) bir müddet sekte verdi. Bilindiği gibi İrfan Bey’in açtığı siyaset ne pahasına olursa olsun Türk mebusluklarını Evkaf dairesi namzedlerine kazandırmak siyaseti idi. Şüphesiz ki cemaatin servetini elinde tutan bir daire için bu siyaseti döndürmek müşkül bir iş değildi. Nasıl ki bir intihap münasebetiyle Evkaf sandığının on bin liralık bir istikraz yaparak, o paraları kâfi teminat vermeyen müntehiplere ikraz ettiğini cemaatimiz hiçbir zaman unutmayacaktır. Çünkü bu suretle hem halkımızın intihap hakkı üzerinde yarı resmi bir nüfuz kullanılmış oldu, hem de Evkaf Sandığı mezkûr paraları tahsil eylemek için binbir müşkülata ve belki de ziyana maruz kalmış oldu...”³⁷

Broşürde iki grup arasındaki yetki mücadelesine ve İngiliz yönetiminin rolüne ilişkin İrfan Bey’in izlediği siyasetin otoriter

³⁶ An, Kıbrıs’ın Yetiştirdiği Değerler, 2000, s. 274- 276.

³⁷ Fadıl Niyazi Korkut’un hazırladığı “31 Mart 1947 tarihinde Kıbrıs’ta Mevcut Türk Kurumları Namına Ekselans Vali’ye Takdim Edilen Arizada Hükümetten Talep Edilen Haklarımızdan İkincisi Evkaf”, başlıklı broşürden akt. An, Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu, 1996, s. 15- 16.

hükümet politikasına uygun olduğu ve Meclis'in lağvedilmesine hizmet ettiği belirtilmektedir. Korkut, durumun böyle olmasına rağmen cemaatin Evkaf hakkında

şikâyetlerini her fırsatta yenilemekten geri kalmadığını örnek vererek anlatmaktadır. Nitekim Korkut'a göre 1907'de Kıbrıs kadılığına tayin olmuş olan Numan Efendi de selefi Vecihi Efendi'nin izinden yürüyerek, Evkaf İdaresinin kendisine teslim edilmesini mükerreren talep etmiştir...".³⁸

20 Ocak 1949 tarihli Türk İşleri Komisyonu'nun Ara Raporu'nda da 1878'de başlayan İngiliz yönetiminde Vakıf malları idare salahiyetini Evkaf Murahhasları üzerlerine alınmasına İslam cemaatinin rıza göstermediği ve Kavânîn Meclisi Türk azaları, başlarında Hacı Hafız Ziyai olduğu halde hükümete protesto edip, idareyi doğrudan kontrol edecek olan Evkaf Reisi, Halife tarafından tayin edilmesini ve Kıbrıs Kadısının Evkaf Reisi addedilmesini talep ettiği yazılmaktadır. Rapor da o zaman ki Kıbrıs Kadısı Vecihi Efendinin bu iddiayı desteklediği ve Evkaf ile ilgili meseleleri tetkik için tahminen 1900 yılında Müstemleke Hükümeti de bir Komisyon kurmuşsa da bu Komisyon rapor vermeden dağıldığı belirtilmektedir. Rapora göre bu Komisyonun muvaffakiyetsizliğine rağmen adanın kadısı ile Kavânîn Meclisi Türk azaları Evkaf İdaresini talep etmeye devam etmişlerdir.³⁹

Aynı raporun devamında Musa İrfan Bey sonrası gruplar arası durumun Kadının Evkafın idaresini almaya teşebbüs ettiği ancak çok geçmeden dimağen muzdarip olduğu* ve Evkaf İdaresinin devrolunması hususunda icap edilen tertibatı alınamadığı belirtilmektedir. Rapor da Hacı Hafız Ziyai'nin Müftü olduğu ancak Kavânîn Meclisi üyesi olmadığı, diğer taraftan Türk Evkaf Murahhası tayin olunan İrfan Bey'in Kavânîn Meclisine üye olmayı temin ettiği belirtilmektedir. Bu durum karşısında İrfan Bey'in, adadaki Türk seçmenleri üzerindeki nüfuzunu istimal ederek kendisine tamamı ile uyan ve sadık olan Türk azaların seçilmesinde de muvaffak olması söz konusu olmuştur. Bu suretle Türk Evkaf Murahhası, vakıf malları üzerindeki mali salahiyetini ve adada dağınık bir halde bulunan müevellilerin birçoğu üzerindeki nüfuzunu istimal ederek salahiyetini azaltmaksızın muhafaza etmiştir. Musa İrfan Bey zamanla kendisini Türk cemaatinin reisi yapmıştır. Musa İrfan Bey'in gösterdiği adaylar Kavânîn Meclisinde İslam azalığına seçilmiş ve Meclisteki Türk rey üzerinde mutlak kontrole sahip olmuştur. Rapor da Musa İrfan Bey'in Türk cemaatine önderlik mevki meselesinde ara sıra sadece memleketin Müftüsünün kendisine meydan okuduğu, İrfan beyin başlattığı sistemi desteklemenin

³⁸An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu*, 1996, s. 32.

³⁹20 Ocak Türk İşleri Komisyonunun Ara Raporu, Lefkoşa: Kıbrıs Hükümet Basımevi, 1950.

hükümete de uygun geldiği belirtilmektedir. Raporu göre bunun nedeni Türk Evkaf Murahhası vasıtası ile Ada Türkleri ile anlaşmaya varmanın daha kolay olmasıdır.⁴⁰

Bu konuda KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Fetva Eminliği Arşivinde Müftücüler ile Evkafçılar grubunun aralarındaki yetki çatışmasını belirten yazışmaların 1916 yılında da devam ettiğini gösteren kayıtlar mevcuttur. 1916 ve 1917 yıllarında Kıbrıs Kadısı Numan Efendi'nin Evkaf Murahhası Musa İrfan Bey hakkında yetki gaspı yaptığı başvuruları söz konusudur.⁴¹

İngiliz sömürge yönetiminin atamaları, kişisel ve bürokratik nedenlerle başlayan sonrasında isim değiştirerek devam eden bu gruplar arası mücadelede her iki grubun ortak noktası ise adada Rum halkının isteği olan Enosis'e karşı olmalarıdır. Her iki grupta özellikle Kavânın Meclisinde Rum milletvekilleri tarafından dile getirilen Enosis talepleri karşısında İngiliz sömürge yönetiminin devamını savunmakta, İngiltere'nin ayrılma olasılığı karşısında ise Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesini istemekteydi.

Kadıcı/ Müftücü gruptan Hacı Hafız Ziyai 7 Mayıs 1903'te Mecliste Rum milletvekillerinin Meclis başkanına cevap metnine Enosis talep eden bir paragraf eklettirme taleplerine karşı çıkmıştır. Hacı Hafız Ziyai, Müslüman milletvekillerinin ve cemaatin duygularının doğru zaman geldiğinde Ada'nın hukuki sahibine geri verilmesi yönünde çağrılar olduğunu ve bu isteklerinin de ek bir paragraf önerisi olarak Meclis başkanının cevap metnine konulması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda Müftücü/ Evkafçıların lideri olan ve hemen hemen her konuda İngiliz hükümeti ile ortak politikalar benimseyen Musa İrfan Efendi 1917 yılında Meclis oturumunda çok net bir tavır sergilemiştir. Musa İrfan Efendi, mecliste siyasi tartışmaları bir tarafa bırakmak gerektiğini ve yersiz politikalar (Enosis isteği) yerine dikkatlerini ülkenin ve halkın refahı ve iyiliği ile ilgili çalışmalara zaman ayırmak gerektiğini belirtmiştir.⁴²

Ada içinde yaşanan gruplaşmalar ve gelişmeler bu şekilde devam ederken 1. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler ise bambaşka durumlar ortaya çıkarmıştır. Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri ile birlikte savaşa girmesi sonucu, İngiltere Savunma Konvansiyonu ile elinde tuttuğu adayı 5 Kasım 1914 tarihinde ilhak etmiştir. İlhak sonucunda adada yaşana gruplaşmalar ve dengelerde Evkafçı grup tamamen kontrolü ele geçirmiştir. Ancak Müftücü grubun mücadelesi de zayıflamış olsalar da devam etmiştir.

⁴⁰20 Ocak Türk İşleri Komisyonunun Ara Raporu.

⁴¹ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi Fetva Eminliği Fonu MMA.FE, 31.07.196, 01.09.1917.

⁴²An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu*, 1996, s. 42- 43.

Sonuç

Kültür ve kimlik karşılıklı olarak birbirini etkileyen/etkilenen iki önemli kavram olarak toplumların siyasi tarihinde önemli rol oynamaktadır. Bu kavramlar etrafında toplumların içinde taşıyıcı olarak gruplaşmalar oluşmakta ve bu gruplar etrafında önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

Grup kavramında iki önemli yaklaşım görülmektedir. Bunlar Arthur Bentley'in ortaya koyduğu sosyal çatışma yaklaşımı ve rasyonel tercih yaklaşımıdır. Sosyal çatışma yaklaşımı evrimsel bir süreç içinde sosyal zorlama ile grupların oluşumunu açıklarken, rasyonel tercih yaklaşımı ise ortak çıkar ve menfaatleri grup oluşumunda temel almaktadır. Grup kavramının analizinde siyasi- sosyal- kültürel ve ekonomik istekler ve çatışmalar temel rol oynamaktadır. Ancak Mancur Olson'un dikkati çektiği nokta da ortak çıkar kavramı grup analizinde temel olsa da bireysel çıkarlar da dikkate alınmalıdır.

İlk dönem adada yaşanan gruplaşmalarda iki önemli grup vardır. Aslında bu gruplar birbirinin devamıdır, sadece temsil ettikleri kurumlardaki görev değişikliği sebebiyle isimleri farklılaşmıştır. Taşıyıcı olarak ise dört önemli kurum bu grupların sürekliliğini ve çatışmasını elinde tutmuştur. Bu kurumlar adada Başkadı - Müftülük - Evkaf Murahhaslığı ve Kavânin Meclisi milletvekilliğidir. Kıbrıs özelinde bu kurumların bir kaçında birden görev yapabilmeye durumu söz konusudur ve bu hal çekişme ile rekabetlerde tarafların elini güçlendiren bir katkı da sağlamaktadır.

Kadıcılar/ Müftücüler denilen grup Kıbrıs Başkadısı Mehmet Vecihi Bey nezdinde Kavânin Meclisi milletvekilleri Derviş Paşa ve Hacı Hafız Ziyai Efendi'nin Müslüman halkın kurum ve kaynaklarının Kadılık uhdesinde cemaat tarafından idare edilmesini savunmaktadır. Burada grubun esas isteği, Müslüman cemaatin adadaki mal varlığını kontrol etme durumunda olan ve toplumda maddi manevi karşılığı olan Evkaf kurumunun idaresidir. Ayrıca Kadıcı grup adadaki ortak sorunlarda rasyonel davranarak, İngiliz yönetimini sorgulayıcı bir tutum takınmaktadır. Müftücü/ Evkafçı denilen grupta ise Müftü Hacı Ali Rifki nezdinde Evkaf Murahhaslığı vasıtası ile Müslüman cemaati ve kaynaklarını kontrol etmeyi hedefleyen İngiliz sömürge yönetimi ile bütünleşme ve iş birliği isteği söz konusudur. İngiliz hükümeti ile iyi geçinerek pozisyonlarını kazanan ve yönetsel anlamda güçlendiren Müftücüler, bu nedenle İngiliz sömürge yönetiminin ada halklarının çıkarlarına uymayan yüksek vergiler, yönetim sorunları gibi kararlarına da karşı gelmemiştir. Evkaf Murahhaslığı kaynakları bakımından ve Kavânin Meclisi milletvekillikleri yönetsel olarak bu noktada iki kritik makamdır.

Kişisel olarak mevkilerin/ unvanların ve toplum içinde söz sahibi olma pozisyonunun devamı boyutunda daha da yoğunlaşan bu ayrışma aslında çeşitli açılardan okunmalıdır. Birincisi halka daha çok hangi grubun liderlik edeceği, ikincisi cemaat kaynakları ile kurumlarının kimlerin idare edeceği rekabeti, üçüncüsü ve aslında en temel olanı bu gruplaşmaların İngiliz sömürge yönetimi tarafından oluşturulması ve desteklenmesidir. İngiliz sömürge yönetimi "Böl- Yönet" politikası ile Kıbrıs'ta varlığını ve gücünü sürekli kılabilmek için halkların iç yapısına müdahalelerde bulunmuştur.

Bu grupların rekabetinde İngiliz veya Osmanlı hükümetlerini kullanarak dış destek aramak ve Enosis karşıtlığı ise ortak özelliklerini oluşturacaktır. Ama özellikle İngiliz sömürge yönetiminin kamu kurum ve kaynaklarını kullanarak gruplaşmaların öncülüğünü yaptığı ve oluşmasına/devamına neden olduğu görülmektedir. Böylece İngiltere'nin bu durumdan kendi iktidarın gücü ve devamlılığı açısından yararlandığı ve taraflardan birini desteklediği belirlidir. Yani Kıbrıs'ta İngiliz döneminde oluşan ilk gruplaşmalarda bir yandan rasyonel tercih yaklaşımı ile menfaatler/ çıkarlar çerçevesinde yönetici egemen güç ile ilişkiler belirleyici olurken, diğer yandan da bireysel anlamda mevkilerin korunması ile toplum içinde taşıyıcı rol oynama isteği iç içe geçmiştir.

Adada yaşanan bu gruplaşmalar başka çalışmaların konusunu oluşturacak biçimde 1914 sonrası da devam etmiştir. Ancak grup kimliği üzerinden ilerde daha da yoğunlaşacak olan bu durum embriyo halinde 1878'de başlamıştır ve bürokratik-kişisel- toplumsal- ekonomik sacayağına siyasi kimlik çatışması da eklenecektir. İlk dönem daha geri planda olan siyasi kimlik mücadelesi adada Osmanlı İmparatorluğu'nun hukuksal egemenliğinin bittiği 1923 sonrası Türk milliyetçiliği üzerinden yürütülecektir. Bu nedenle özel olarak Kıbrıs'ın ve genel olarak halkların siyasi tarihlerinin yazımında ve bugünkü durumlarının analizinde, çok yönlü değerlendirmeler yapılmalıdır. Kıbrıs özelinde İngiltere'nin ilk dönem yönetiminde Müslümanların grup kimliğinin oluşmasında ortak ve/veya bireysel olarak sömürge yönetimin bürokratik yapısı içinde görev almak ile nüfuz/ mevkilerini devam ettirmek, toplum üzerinde söz sahibi olmak belirleyici olmuştur. Dolayısı ile grup kimliği oluşumunda rasyonel ve bireysel çıkarlar/ menfaatler iç içe geçmiştir.

Kaynakça

Altan, Mustafa Haşim, *Belgelerle Kıbrıs Türk Vakıflar Tarihi*, Lefkoşa: Kıbrıs Vakıflar İdaresi Yayınları, 1986.

An, Ahmet, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşumu 1900- 1942*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1996.

An, Ahmet, *Kıbrıs'ın Yetiştirdiği Değerler*, Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.

- Akad, Mehmet, *Baskı Gruplarının Siyasi İktidarla İlişkileri*, İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1976.
- Ateşin, Hüseyin Mehmet, *Kıbrıslı Müslümanların Türkleşme ve Laikleşme Sorunu*, Marifet Yayınları, İstanbul, 1999.
- Aydın, Suavi, *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*, İstanbul: Öteki Yayınları, 1999.
- Can, Coşkun- Aktan, Hakan- Çoban, Hilmi, "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları", ed: C. Aktan- Dilek Dileyici, *Modern Politik İktisat: Kamu Tercihleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Derrida, Jaques, *Teoriyi İzlemek, Teoriden Sonra Hayat*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2003.
- Gazioğlu, Ahmet, *Enosis Çemberinde Türkler I 1878- 1952*, Lefkoşa: Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi, 2000.
- Georghallides, G.S., *A Political and Administrative History of Cyprus 1918-1926*, Nicosia: Cyprus Resarch Center, 2004.
- Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1989.
- Güvenç, Bozkurt, *Türk Kimliği*, İstanbul: Remzi Kitapevi, 2003.
- Fedai, Harid, "Eski Basınımızdan", *Kıbrıs*, 17- 24- 31 Ocak, 1994.
- Fedai, Harid, "Taç Kolonisi Kıbrıs'ta Evkaf Dairesi'nin Yönetilmesine İlişkin Ferman", *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, 3/ 1, (1997) : 85- 109.
- Fedai, Harid, *Kıbrıs Türk Kültürü Makaleler -1*, Lefkoşa: Samtay Yayınları, 2005.
- Fedai, Harid, "Eski Basınımızdan", *Kıbrıs*, 20- 27 Aralık, 1993.
- Kapani, Münci, *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, No: 371, 1975.
- Kurat, Tekin, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877- 1880)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1968.
- Korkut, Fadıl Niyazi, "Cemaat İşlerimize Bir Bakış", *Yankı*, 12 Kasım, 1945.
- Korkut, Fadıl Niyazi, *Hatıralar*, haz: Harid Fedai, Mustafa Haşim Altan, Mağusa: DAÜKAM Yayınları, 2000.
- Manizade, Derviş, *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, İstanbul: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, 1975.
- Murray, Knutilla, *State Theories, from Liberalism to the Challenge Feminism*, Fernwood: Halifax, 1992.

Rızvi, Gowher, "Ethnic Conflict and Political Accomodation in Plural Societies: Cyprus and Other Cases", *Journal of Commonwealth and Comparative Politics*, 31/1, (1993) : 57- 83.

Taylor, Charles, "Kimlik/ Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı", *Çok Kültürlülük Tanınma Sorunu*, çev: Levent Köker, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005.

Özkul, Ali Efdal, "Osmanlı İdaresinde Kıbrıs'ta Görev Yapan Müftüler ve Faaliyetleri 1571- 1878, *Turkish Studies*, 8/ 7(2013) : 459- 485.

Olson, Mancur , "The Logic of Collective Action", Pressure Group, ed: Jeremy J. , New Yoerk: Oxford University Press 1993.

Samani, Meltem Onurkan, Kıbrıs'ta Bir Sömürge Kurumu: Kavanin Meclisi 1882- 1931, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2007.

Wilson, James Q., *Political Organizations*, New York: Basic Books, 1973.

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi- Girne

20 Ocak Türk İşleri Komisyonunun Ara Raporu, Lefkoşa: Kıbrıs Hükümet Basımevi, 1950

Fetva Eminliği Fonu (MAA- FE)

Evkaf Memuru İrfan Efendi Aleyhinde Kadı'nın Şikâyetleri, 10.10.1906, Sıra No: 541- Kutu No: 4, Dosya No: 26, Gömlek No: 37

Evkaf Memuru İrfan Efendi Aleyhinde Kadı'nın Şikâyetleri, 03.03.1908, Sıra No: 540, Kutu No: 4, Dosya No: 26, Gömlek No: 3.

Kadılık ve Evkaf arasında İhtilaflar, Musa İrfan Efendi ile İlgili Şikayetler, 12. 10.1907, Sıra No. 547, Kutu No: 4, Dosya No: 26, Gömlek No: 43.

Kıbrıs Evkaf memuru Musa İrfan Aleyhine Mehmed Münir ve Kıbrıs Kadısı Numan Efendi Tarafından verilen raporlardaki Hususların Tetkiki, 15.07.1912, Sıra No: 148, Kutu No: 2, Dosya No: 14, Gömlek No: 23.

Kadılık Kurumunun Yetkilerine Müdahalede Bulunan Evkaf Murahhasına yetki Verilmeyerek Mani Olunması, 31.07.1916, Sıra No: 771, Kutu No: 5, Dosya No: 38, Gömlek No: 1.

Saltanat ve İslam Ahalinin Hukukunu Koruyamayan Müftü Ali Rıfkı'nın Azli veya Emekliye Sevk edilerek Yerine Hacı Ziyai Efendi'nin Tayinini Talep Eden Ahali Vekilleri Mehmed Münir ve Cemal Mühürlü Arzuhali, 02.01.1910, Sıra No: 822, Kutu No: 6, Dosya No: 46, Gömlek No: 9.

Evkaf Murahhasları İrfan Efendi ve Mister Keyd'in (Charles Sherwood Code) Kıbrıs Kadılığının Yetkileri Dahilinde Bulunan Hususlarda Faaliyette

Bulunmaları ve Hala Sultan Tekkesi İmametini Sabri Efendi isminde Birine Tevcih Etmeleri Üzerine, Kıbrıs Kadısının Evkaf ve Mahkeme-i Şeriyenin Hukuki Durumları, Ahkamü'l Evkaf Kitabı ile Adanın İlhakından Sonra Neşredilen Kraliyet Fermanında Cemaatlerin Statüsünün Tayinindeki Eksikliklere Dair Mütalaalar, 01.09.1917, Sıra No: 107, Kutu No: 1, Dosya NO: 11, Gömlek No: 21.

İnternet Kaynakları

“Kardeş Ocağı'nın Tarihine Bir Bakış”, erişim tarihi: 15.03.2015
http://www.kibris.net/basin/yazarlarimiz/serbest/hilmi_refik/arsiv/2003/nisan/3_nisan_2003.htm.

“Kültür”, erişim tarihi: 20.12.2014,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.547095d130a196.78947163.

